

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

den als wel iets maken. De analyse stelt de analysant in de gelegenheid zichzelf te creëren in dialoog met de Ander. Het semiotische bevat niet meer waarheid dan het discursieve; het is een andere laag die verdrongen wordt omdat de Wet dat met zich meebrengt.

Toen ik het artikel van Jo Smet las, raakte dat een snaar bij mij, die ik in een reactie wilde laten klinken, maar ik wist nog niet precies hoe. Hopelijk voegt de gevonden toon iets toe aan een discussie.

Het oedipuscomplex in de analytische praktijk

Reactie op

Oedipus wankelt, redactioneel nummer 2009-3, p. 145

ARIE VAN ENGELEN

Met een mengeling van nieuwsgierigheid en interesse sla ik het nieuwe nummer van het *Tijdschrift voor Psychoanalyse* open, om te lezen hoe het oedipuscomplex, 'ons' oedipuscomplex, het dreigt te begeven. En ik lees een nogal beschouwend, voor mij weinig helder stukje van Michel Thys, waarmee ik niet verder kom dan de bevestiging van een gerucht in de wandelgangen: ja mensen, alles wat we tegenkomen gaat veel verder terug dan het oedipuscomplex. Het zij zo, maar dit zijn geen wezenlijke argumenten.

Mijn analysant droomt over een kennis van hem en zijn echtgenote. Deze kennis is in werkelijkheid al jaren dood. Hij was kapitein bij de grote vaart maar door zijn overmatig alcoholgebruik met vervroegd verlof gestuurd. Bij de begrafenis van deze man zei de echtgenote van hem te hebben gehouden. Destijds moest analysant er een beetje om lachen, omdat hij wist dat na het drinken van veel flessen wijn de moeder van

echtgenote de kapitein aan haar dochter wilde koppelen.

Dus toch... concludeerde mijn analysant destijds. En nu droomt hij dat iemand ergens een broek heeft gevonden met in de gulp de initialen van de overleden kapitein. En hij denkt bij het ontwaken: wat moet ik met een vrouw die alleen mannen wil die nog geen seksuele ervaringen hebben gehad met andere vrouwen? Kennelijk wil zij iemand alleen voor zichzelf. Mijn kinderen zijn ook al van die bèta-jongens, die nooit met meisjes hebben gevreeën.

De in de droom overal opdoemende drie-hoeksverhoudingen doen mij als analyticus direct denken aan het oedipuscomplex, al was het alleen maar om de droom eraan te toetsen. De analysant komt tot de conclusie dat zijn vrouw met de kinderen een geheime, zeer waarschijnlijk ook onbewuste, fantasie deelt. Ik deel de bezorgdheid van mijn analysant. Hier is veel eerder het narcisme aan de orde, dat via een onbewuste identificatie met de moeder de seksuele ontwikkeling van de kinderen van mijn analysant tegenhoudt.

Los gezien van deze casus, is een dergelijk geheim verbond met de moeder een belangrijk thema in de ontwikkeling van de overdracht. Vooral wanneer de moeder in alle toonaarden wordt bekritiseerd en de analyticus, geïdealiseerd als de ouder die de fouten in de opvoeding niet herhaalt, de hemel in wordt geprezen. Tot een echte overdrachtsrelatie komt het niet. De primitieve moeder in het narcisme van de patiënt gaat dat uit alle macht tegen.

Wanneer de analyticus dit thema wil oppakken merkt hij dat er niet op in wordt gegaan en dat hij ertoe wordt verleid het patroon van verguizen van de moeder en idealiseren van de analyticus voort te zetten. Een dergelijk inzicht is belangrijk in de tegenoverdracht, vergelijkbaar met het inzicht van mijn analysant over zijn vrouw en kinderen na zijn droom. De overdracht komt pas aan de orde wanneer de analyticus aan afronden gaat denken, omdat de rek uit het proces gaat en er nauwelijks nog groei is. Het

probleem van de 'endliche und unendliche Analyse' doet zich uiteindelijk voor. De analysant zwelgt in zijn regressieve pogingen de analyticus voor zijn of haar neurose te winnen, terwijl de analyticus na een x aantal jaren wil termineren.

Hier komt de oedipale driehoek in de overdracht samen: de analysant wil samen met zijn moederfiguur verder en vreest dat vader-analyticus hem de deur wil wijzen. Beide ouders zijn verenigd in de persoon van de analyticus.

De vrouwelijke oedipale ontwikkelingslijn is meestal veel minder regressief. Overeenkomstig de objectverschuiving bij het meisje van moeder naar vader, wil de analysant een andere analyticus. Sommige analytici zijn er zelfs voorstander van dat de analysant ook daadwerkelijk de analyse voortzet bij een collega. Ikzelf verkeerde in de ongelukkige omstandigheid dat mijn analytica

kwam te overlijden, waarna ik de analyse voortzette bij een man.

Er zijn mijns inziens twee belangrijke overwegingen om het oedipuscomplex, zoals het zich in de overdracht aandient, zijn plaats te laten behouden. Samengevat: de eindigheid van het proces en de 'object shift' in de vrouwelijke lijn van moeder naar vader. Er wordt over beide thema's gewichtig generationaliseerd, maar ik zou ervoor willen pleiten ze in het centrum van de oedipale ontwikkeling van de overdracht te plaatsen, in plaats van het oedipuscomplex te verwerpen. Dit laatste is eigenlijk het motief van dit korte artikel.

Het oedipuscomplex camoufleert onderliggende preoedipale en narcistische problematiek, zoals blijkt uit bovenstaand voorbeeld. Andersom gebeurt hetzelfde: de veelheid aan regressieve details camoufleert het oedipuscomplex.

Kalender

► 10 februari 2010

Dag van de Psychoanalyse *Voor de verandering — Een psychodynamische kijk op ontwikkeling*, te Amsterdam. Nederlands Psychoanalytisch Instituut, i. s. m. Vakgroep ontwikkelingspsychologie VU.

Inlichtingen NPI, Femke Ceresa, Olympiaplein 4, 1076 AB Amsterdam. Telefoon: +31 (0)20 5703857, e-mail: kennisoverdracht@npsai.nl, website: www.psychoanalytischinstituut.nl/kenniscentrum.

► 13 maart 2010

Lustrumsymposium *Is de psychoanalyse gek (genoeg)?* te Gent. Tijdschrift voor Psychoanalyse.

Inlichtingen E-mail: tvp@hccnet.nl; telefoon: +31 (0)20 641 6149.

► 15 maart 2010

Studiedag *Psychose, eenzaamheid en identiteit*, te Haarlem. ISPS-netwerk Nederland-Vlaanderen.

Inlichtingen E-mail: mdepater@planet.nl.

► 20 maart 2010

Middagsymposium *Woede, wrok en wraak*, te Amsterdam (voorafgegaan door klinische seminars en workshop voor geïnteresseerde professionals). Nederlandse Psychoanalytische Groep.

Inlichtingen E-mail: ciewetenschap@npag.nl; website: www.npag.nl.